

PEDAGOGŲ RENGIMO TOBULINIMO INOVACIJOS

Inteligentija: jos samprata, raida ir ugdymas Stasio Šalkauskio koncepcijoje

Julius Šalkauskas

Gamtos mokslų daktaras (fizika)
Lietuvių katalikų mokslų akademija
Pilies g. 8, LT-01123 Vilnius
El. paštas: sjulius@ktl.mii.lt

Straipsnyje aptariamos ir išskiriamos dažnai painiojamos intelektualo, inteligento ir inteligentijos sąvokos remiantis Stasio Šalkauskio darbais. Parodytas Lietuvos inteligentų vaidmuo siekiant tautinio ir valstybinio atgimimo įvairiais mūsų istorijos laikotarpiais. Apžvelgti inteligentijos ugdymo metodai Šalkauskio pedagogikoje. Pažymėtas intelektualų ir inteligentų susiskaldymas ir jo neigiamas poveikis visuomenės, tautos ir valstybės raidai, nulėmęs visuomenės, tautos ir valstybės krizę. Tik naujos, sąmoningos, veiklios inteligentijos susikūrimas ir jos pozityvių vertybinių orientacijų perėmimas visuomenėje leistų padėti iš šios krizės išėiti.

Pagrindiniai žodžiai: intelektualas, inteligentas, inteligentija, inteligentai Lietuvoje, inteligentų ir inteligentijos įtaka ir ugdymas.

Įvadas

Vargu ar kas nors iš kritiškai mąstančiųjų abejoja tuo, kad inteligentijos, t. y. šviesuomenės, aktyvi veikla, įtaka ir vaidmuo tautoje ir valstybėje turi lemiamos reikšmės jų tapatybės išlaikymui bei jų, kaip tarptautinės bendrijos subjektų, raidai ir pastoviam egzistavimui (Liekis, 1999), t. p. (Surdokaitė, 2000). Gyvename sąvokų ir terminų painiavos laikais. Todėl pirmiausia turėtume išsiaiškinti, ką iš tikrųjų reiškia daugelis artimų, bet anaipol neidentiškų sąvokų, tokių kaip inteligentas, intelektualas, inteligentiškumas, išsilavinimas bei išsimokslinimas ir profesionalumas. Visos šios są-

vokos yra vienaip ar kitaip susijusios, bet reiškia skirtingus dalykus.

Dabar išplitusiame vadinamajame „postmodernistiniame diskurse“, kaip ir plačioje visuomenėje, vietoje termino „inteligentas“ paprastai vartojamas terminas „intelektualas“. Pastarasis terminas lyg pažymi aukštai išvystytą intelektą turintį asmenį (pvz., pagal kūrybiškumą, IQ ar kitą intelektualumo testą). Paprastai priimama, kad toks intelektualas yra išsilavinęs ir savo profesinėje srityje nemažai pasiekęs. Šiandien šis terminas daugeliui reiškia nuostatą, kad intelektualai turi kuriamąją galią. L. Donskis linkęs jį apibrėžti taip: „Intelektualas yra tiesiog idėjas kuriantis

ir jomis gyvenantis žmogus.“ (Donskis L., 1997, p. 92). Profesionalus vagis, sugebąs per internetą įsilaužti į banko informacinę sistemą ir iš ten nusirašyti milijonines sumas – be abejonės, yra žmogus, sugebantis kurti idėjas programavimo srityje, taigi kūrybingas profesionalas. Pagal L. Donskio apibrėžimą jis laikytinas intelektualu. Tik vargu ar mūsų garbieji intelektualai, sėkmingai veikiantys akademinėje, mokslinėje ar kurioje kitoje aukšto intelekto kūrybinėje srityje, priimtų tokią „intelektualą“ į savo tarpą. Tuo labiau nepavadintumėm jo ir lietuviškai šviesuoliu. Šis terminas turbūt laikytinas inteligento sinonimu. L. Donskis pritardamas N. Berdiajevui¹ inteligentus charakterizuoja taip: „Inteligentai paprastai nieko reikšmingo nesukuria, (dažnai jie apskritai stokoja tikrojo išsilavinimo, nemeluotos erudicijos ir profesionalumo pasirinktoje veiklos srityje)“ (L. Donskis, 1997, p. 91). Taigi, matyt, dėl sąvokų ir terminų čia kas nors yra netvarkoje.

Bandysiu tai aptarti pasinaudodamas S. Šalkauskio „Inteligentijos koncepcija“, atspausdinta Židinyje 1939 m. (S. Šalkauskis, 1995) bei jo kitais pedagoginiais veikalais, kurių dauguma skirta būtent inteligento ir inteligentijos ugdymui. Taip pat remsiuosi įvairių asmenų, su kuriais yra tekę bendrauti, tiesioginiais stebėjimais.

Straipsnyje bus nagrinėjamos inteligentijos ir inteligentijos sampratos, atskleidžiama S. Šalkauskio inteligentijos koncepcija, aptariamas inteligentijos vaidmuo XIX–XX a. Lietuvos istorijos laikotarpiais, jos raidos ir ugdymo problemos.

---

¹ N. Berdiajevas čia, matyt, kalbėjo apie Rusijos inteligentiją tam tikru jos istorijos momentu, o ne apie inteligentiją iš viso, ką suponuoja L. Donskis.

Inteligentijos samprata

Inteligentas pirmiausia pasižymi inteligentija. Todėl būtina aptarti ir patikslinti šios sąvokos turinį. Populiarioje žiniasklaidoje inteligentija prilyginama intelektui, tai apibrėžiama kaip „žmogaus sugebėjimas mąstyti, protas, protingumas“ (Wikipedia, intelektas, inteligentija). Intelektualo apibrėžimas konkretesnis, tai: „gebėjimas mokytis ir išmolti, susivokti naujose situacijose, atskleisti reiškinių sąsają.“ (Wikipedia, intelektualas). Pagal šiuos apibrėžimus atrodytų, kad kiekvienas normalus ir protingas žmogus kartu yra ir inteligentas, ir intelektualas, Bendraudami su įvairaus išsilavinimo ir profesijų žmonėmis ir juos stebėdami, matome, kad tikrai taip nėra. Nors pastarajame apibrėžime dėl teigimo: „gebėjimas susivokti naujose situacijose, atskleisti reiškinių sąsają“, reikėtų diskutuoti. Čia išvesti ribą tarp asmenų, priklausančių ir nepriklausančių intelektualams, yra daug sunkiau, nes šis gebėjimas priklauso nuo situacijos bei reiškinių sudėtingumo ir jų sąryšio su asmens profesija. Yra tekę bendrauti su asmenimis, baigusiais aukštuosius mokslus ir esančius savo srities kūrybingais profesionalais, kurie sunkiai orientuojasi gyvenimiškose ar kitose situacijose, kurios toliau savarankiškai išsiplėtoja remdamosi tiesiogiai jų specialybe. Reikšdami savo nuomonės, jie kartoja stereotipines išmoktas ar įsidėmėtas frazes, nesugebėdami kritiškai galvoti jiems svertimoje srityje ir nejausdami savo kompetencijos. Gal juos galėtume laikyti intelektualais, bet jokių būdu – ne inteligentais. Taigi ne kiekvienas intelektualas laikytinas inteligentu. Išskirtines inteligento savybes aptarsime plačiau tolesniame skyrelyje.

Suvoktas nežinojimas ar menkas išsilavinimas dar nėra inteligencijos stoka. Yra tekę ne kartą bendrauti su mažai išsilavinusiais kaimo žmonėmis, kurie kiekvienu gyvenimišku klausimu turėdavo originalią ir argumentuotą nuomonę. Tokie žmonės turėjo imlų protą ir neabejotiną prigimtine inteligenciją, nors dėl išsilavinimo stokos gal ir negalėtų būti laikomi intelligentais visa to žodžio prasme. Taigi asmens inteligentiškumui yra svarbus ne tik išsilavinimas ir profesionalumas, bet ir genetiškai paveldėti originalaus proto duomenys. Aišku, išsilavinimas bei kūrybinė veikla padeda išvystyti šiuos duomenis iki intelektualo lygio. Tačiau ne kiekvienas intelektualas tampa inteligentas, priklausomai nuo prigimtos inteligencijos ir nuo to, kam ir kokiais motyvais jis savo intelektą naudoja. Įdomu, kad paskutinėje tarptautinių žodžių žodyno laidoje (Kindurys, red., 2001, p. 624) tarp intelekto („protas, pažintiniai žmogaus sugebėjimai“) ir inteligencijos („protinis išsilavinimas, kultūringumas“) sąvokų jau daromas adekvatesnis skirtumas įjungiant plačią kultūringumo sąvoką. Pagal S. Šalkauskį „Inteligencija yra ypatingas protinis sugebėjimas. Kiekvienas žmogus turi protą, bet ne kiekvienas turi inteligenciją. Protą galima daugiau ar mažiau išlavinti; bet inteligencijos, jei jos kas neturi iš prigimties, lavinimu įsigyti negalima.“ (S. Šalkauskis, 1995, p. 547).

Intelektą galima IQ ar kitais testais daugmaž įvertinti. Tačiau vertinant inteligentą – be intelekto reikia įvertinti jo inteligenciją, pasaulėžiūrą, vertybinę orientaciją, principus, dorą, veiklos motyvus, jų raišką visuomenėje ir platų visapusišką išsilavinimą. Inteligentas bręsta ir auga

būtent visuomenėje, o kai joje inteligentų atsiranda pakankamai daug – jie sudaro visuomenėje neformalų sluoksnį – inteligentiją. Pilniausiai inteligentijos sąvoką ir funkcijas apibrėžė Stasys Šalkauskis paskutiniame žymesniame spausdintame savo veikle „Inteligentijos koncepcija“ (S. Šalkauskis, 1995, p. 554). Visa Šalkauskio pedagoginė kūryba ir veikla, paremta jo pilnutinio ugdymo sistema, buvo orientuota būtent į inteligentų, o ne į intelektualų ugdymą. Ši Šalkauskio veikla, kaip toliau matysime, davė gerų rezultatų. Vėliau pabandysime įvertinti – kokią reikšmę Lietuvos inteligentijos veikla turėjo įvairiais mūsų tautos ir valstybės raidos etapais.

Šalkauskio „Inteligentijos koncepcija“ ir inteligentų bei inteligentijos ugdymas

Šalkauskiui visuose jo darbuose būdingas sintetinis mąstymo pobūdis. Baigęs Maskvos universitete teisę ir ekonomiką, o vėliau studijuodamas Friburge filosofiją ir pedagogiką 1918 metais laiške J. Tumui-Vaižgantui jis savo gyvenimo uždavinį apibrėžė kaip „tautinį auklėjimą per filosofiją, [...] pratinuos visur ieškoti tiesos sintezės, nes tai yra kiekvienos tikros filosofijos uždavinys.“ (S. Šalkauskis, 1993, p. 434). Darbas „Inteligentijos koncepcija“ (S. Šalkauskis, 1995) buvo atliktas kaip kūrybinių pratybų su studentais tema dar 1927 m. po Šalkauskio perskaityto epizodinio „Visuomeninio auklėjimo“ kurso. Kadangi Šalkauskio studentams tema buvo pernelyg sudėtinga, tai didžiąją dalį darbo atliko pats profesorius. Autoriaus suredaguotas šis darbas pirmą kartą buvo

išspausdintas tik 1939 m. Židinyje (S. Šalkauskis, 1995).

Ryšium su nuostata „visur ieškoti tiesos sintezės“ kiekvieno Šalkauskio darbo idėja ir sintetinė visuma matoma iš darbo plano, kurį sudaro nuosekliai išdėstytos darbo antraštės ir paantraštės. Iš tokio plano išplaukia loginis jo dalių ryšys, pagrindiniai apibrėžimai ir kiti svarbiausi darbo bruožai. Todėl pirmiausia pateiksime autoriaus duotą „Inteligentijos koncepcijos“ planą, o tik paskui aiškinsimės ir Šalkauskio citatomis iliustruosime kai kurias jo dalis.

Šalkauskio inteligentijos koncepcijos pagrindiniai teiginiai

I. INTELIGENTIJOS ESMĖ:

- a. Laisvė nuo bet kokio partikuliarizmo
- b. Pastovus visuomeninis gyvavimas

II. TAM BŪTINA:

1. Aukšta intelektinė kultūra
2. Tvirti doriniai idealai
3. Įsitikinimų pastovumas
4. Stiprus ideologinis nusistatymas
5. Universalus dvasinis išsilavinimas

III. INTELIGENTIJOS APIBRĖŽIMAS IR FUNKCIJOS:

Inteligentija, t. y. organiškai nesusijusi su jokių luomu, su jokia klase, su jokia profesija, su jokia partija, bet pastoviai gyvuojanti visuomeninė grupė, pasižyminti II išvardintomis savybėmis, kuri dėl savo universalinio dvasinio išsilavinimo yra pašaukta atlikti šias pagrindines visuomenines funkcijas:

1. Susipratimo reiškėja
2. Pusiausvyros saugotoja
3. Kultūrinės kūrybos ir pažangos skatintoja
4. Asmeninės laisvės gynėja
5. Visuomeninio vadovavimo įkvėpėja

Į klausimą, kas trukdo tapti žmogui inteligentu? Šalkauskis atsako: „Kelias

į inteligentijos eiles atdaras kiekvienam žmogui, nors ne kiekvienam pasiseka stoti į jas: vienam skersai šito kelio atsistoja prigimties trūkumai, būtent inteligencijos stoka; kitam gyvenimo aplinkybės neleidžia įsigyti aukštesnės vidaus kultūros ir universalinio išsilavinimo; trečiam savas nerangumas sukliudo panaudoti savo gabumus ir gyvenimo išteklius. ... Inteligentijai žmogus priklauso... savo vidaus ypatybėmis.“ (S. Šalkauskis, 1995, p. 546).

„**Laisvė nuo bet kokio partikuliarizmo**“ reiškia, kad inteligentas turi rūpintis ne tik asmeniniu tobulinimusi, bet ir visos tautos ir valstybės gerovės reikalais. Inteligentas negali siekti vien kokios nors atskiros partijos ar kitos visuomenės grupės bei savo asmeninių egoistinių interesų patenkinimo. Tačiau iš to negalima daryti išvados, kad subrendęs inteligentas negali priklausyti jokiai solidžiai pozityviai partijai. Tačiau jis bendrus visuomenės interesus turi kelti aukščiau siaurų – partinių. Jis gali veikti vadovaudamasis ta ideologija, kurios pagrindu partija yra sukurta.

„**Tvirti doriniai idealai**“ išplaukia iš krikščioniškos etikos principų. Tuo nesunku įsitikinti šiuos principus (pvz., Dekalogą) pakeitus priešingais ir pritaikius jiems I. Kanto etikos kategorinį imperatyvą. Akiivaizdu, kad remdamasi tokia „išvirkščia“ morale nei stabili visuomenė, nei valstybė egzistuoti negalėtų. Tvirtus dorinius idealus žmogus gali turėti net nepriklausomai nuo savo konfesinės priklausomybės, nes krikščioniškos etikos principai yra universalūs. Jie gali užtikrinti žmonėms moralius santykius, o jų bendruomenėms – stabilumą. Todėl nestebina, kad daugumos ir kitų pasaulinių religijų moralės principai yra panašūs.

Šalkauskis darbe „Ideologiniai dabarties krizių pagrindai ir katalikiškoji pasaulėžiūra“ dar 1936 m. pabrėžė „Didelį katalikiškosios pasaulėžiūros pajėgumą ir ideologinį katalikų silpnumą“ ir nurodė, kad „Modernusis pasaulis nesugebėjo suderinti asmens laisvės ir visuomeninio autoriteto tinkamoje pusiausvyroje, ir todėl jis buvo pasmerktas svyruoti tarp anarchijos ir despotizmo“ (Šalkauskis, 1996, p. 305). Dabartinis postmodernusis pasaulis, iškeldamas pirmoje vietoje materialines vertybes, lengvai suderina monopolinio verslo ekonominį despotizmą, paremtą besąlygišku pelno siekiu bei konkurencija, ir jam naudingą moralinę anarchiją. Šiomis sąlygomis, vyraujant libertalistinei pasaulėžiūrai, apie dorinius idealus iš viso būtų sunku kalbėti.

„**Įsitikinimų pastovumas.**“ Jei žmogus savo įsitikinimus keičia priklausomai nuo situacijos ar aplinkybių, kurios jam yra naudingesnės, tai rodo, kad tvirtų ir pagrįstų įsitikinimų jis iš viso neturi. Toks asmuo niekuomet negalės tapti tikru inteligentu, nes visais atvejais vadovausis konformistinėmis savanaudiškomis nuostatomis.

„**Stiprus ideologinis nusistatymas.**“ Ideologiją Šalkauskis suprato kaip vienišą idėjų sistemą, nusakančią vieną kurią pasaulėžiūrą ir nustatančią praktinę gyvenimo bei veikimo liniją. Terminas „ideologija“ pas mus turi neigiamą atspalvį, nes asocijuojasi su okupacijos metais mums prievarta bruktais ateizmu ir bolševikinėmis pažiūromis. Tačiau esama ir pozityvios krikščioniškos idealistinės ideologijos, kurios laikėsi ir kurią visą gyvenimą skleidė Stasys Šalkauskis. Ideologiją inteligentas sąmoningai pasirenka pats ir jos

principingai laikosi. Būtent pastovus „tvirtas ideologinis nusistatymas“ sudaro inteligento įsitikinimų ir veiklos principų pagrindą, paremtą aukštaisiais idealais (tiesa, gėriu, grožiu ir šventumu). „Turėti aukštąjį idealą reiškia ne tik teoriškai pripažinti jo vertę, bet ir jam nesuinteresuotai tarnauti“ (Šalkauskis, 1996, p. 395). Taigi Šalkauskio sampratoje inteligentas turi būti kartu ir praktinis idealistas, nes „asmuo, kuris tik žodžiais išpažįsta aukštuosius idealus, bet nėra linkęs nieko daryti jų įtvirtinimui gyvenime, faktinai jokių idealų neturi“ (Šalkauskis, 1936, p. 395).

Universalus dvasinis išsilavinimas. S. Šalkauskis pabrėžė, kad „Žmogus yra inteligentas ne tiek savo išsilavinimu, kiek savo inteligencija... Vien protinis ar net mokslinis išsilavinimas dar nesudaro inteligento, nors išsilavinimas, pagrįstas tikra inteligencija, inteligentui yra būtinais reikalingas... tikras išsilavinimas jungia savy tris momentus: teoretinį nusimanymą, praktinį sugebėjimą ir valinį nusistatymą... Universalinis išsilavinimas yra laisvas nuo bet kurio partikuliarizmo ir ekskluzivizmo [...] t. y. platus bendras išsilavinimas, sudaręs žmoguje visuotinius interesus ir neleidžiantis jam užsiskleisti siauruose rėmuose“ (S. Šalkauskis, 1995, p. 548).

„**Inteligentijos koncepcijoje**“ S. Šalkauskis konstatavo, kad mūsų visuomenėje „rasime nemaža tikrų inteligentų, bet šalia jų žymiai daugiau pilnų pretenzijų pusinteligentų, kurie faktiškai yra tikri dvasios miesčionys. Jiems yra svetimi dvasiniai kultūriniai interesai. Jie reikalauja sau gerų materialinių sąlygų ir gausių pramogų, jie yra putlūs savo materialiniais laimėjimais ir snobiškai brangina greit tarp jų susida-

rančius miesčioniškus papročius.“ (S. Šalkauskis, 1995. p. 555). Nemažai tokių, save laikančių intelektualais, yra šiuolaikinių valdininkų. Tai atitinka Merriam-Websterio interneto žodyne duotą inteligentijos apibrėžimą: „intellectuals who form an artistic, social or political vanguard or elite“ (Merriam-Webster online dictionary, Intelligentsia). Anglų kalboje ir inteligentas, ir intelektualas žymimi tuo pačiu žodžiu „intellectual“. Tokia inteligentijos samprata prieštarauja S. Šalkauskio duotiems inteligentijos kriterijams ir daug geriau atitinka jo minėtus „pusinteligentus“ ar dabartinius „intelektualus“, pretenduojančius į valdžią ir „elito“ statusą. Tačiau ir dabar turime pavienių inteligentų, bet, palyginus juos su prieškarinio inteligentais, išretintais okupacijų ir emigracijos, reikia pripažinti, kad tada jų buvo daug daugiau, aktyvesnių ir labiau susipratusių. Tačiau ir tada inteligentų sluoksnyje, kurio Šalkauskis dar nebuvo linkęs vadinti inteligentija, atitinkančia visus jo koncepcijoje duotus kriterijus, irgi buvo nemaža trūkumų, į tai jis cituotoje pastaboje ir atkreipė dėmesį.

Inteligentai turėtų būti ugdomi, pradedant jau nuo mokyklos suolo, remiantis S. Šalkauskio Pilnutinio ugdymo sistema (S. Šalkauskis, 1992, 1998 ir 2002), kuri vėliau papildoma „Visuomeniniu auklėjimu“ (S. Šalkauskis, 1992 ir 2002) bei Gyvosios dvasios (S. Šalkauskis, 1996) principais.

Pilnutinio ugdymo sistema prasideda nuo fizinio auklėjimo, turinčio parengti tvirtą ir pavaldų valiai kūną, patvarią nervų sistemą ir veiklius imlius smegenis. Visa tai būtina kultūriniam ugdymui, kuris, įsisavinus mokslo, dorovės ir estetikos

pagrindus, eina prie tiesos, gėrio ir grožio šaltinio, tai yra prie Visatos Kūrėjo Dievo. Religiniu auklėjimu siekiama įsisavinti krikščioniškos moralės ir socialinio solidarumo principus ir pagal juos gyvenant skleisti tai į aplinką, tuo vykdant praktinę apaštalavimo misiją. Čia jau prasideda visuomeninė veikla.

Visuomeninio auklėjimo tikslai, metodai, priemonės ir veiksniai išanalizuoti ir pateikti veikale „Visuomeninis auklėjimas“ (Šalkauskis, 2002). Jo tikslas išugdyti ne tik pavienį inteligentą, bet ir aktyvų veiksmingą visuomenės narį – patriotą ir pilietį. Visuomeninis ugdymas prasideda šeimoje ir toliau tęsiasi mokykloje, bažnyčioje, kariuomenėje. Jį turėtų palaikyti įstatymai, spauda, organizacijos. Visi šie veiksniai turi veikti drauge ir sudaryti harmoningą ugdančią visumą. Visuomeninis auklėjimas susideda iš teisinio, politinio, ekonominio, tautinio ir tarptautinio auklėjimo. Jais siekiama eliminuoti bet kokio agresyvaus kraštutinumo ar egoizmo grėsmes, tokias kaip nacionalizmas, ekonominis gobšumas ir išnaudojimas, užsisiklindimas vadovaujantis siaurais politiniais-partiniais ar egoistiniais interesais ir t. t. Pavyzdžiui: „Politiniam auklėjimui turi būti išlaikytas reciprociteto principas, t. y. kiekvienai konfesinei, tautinei arba šiaip jau ideologinei grupei būtina pripažinti principaliai ir faktinai tiek teisių į politinį ir savo jaunuomenės auklėjimą, kiek jų reikalaujama sau“. (S. Šalkauskis, 2002, p. 461). Šis principas, apibendrintas ir įgyvendintas visose pozityviose ideologinėse grupėse, galėtų užtikrinti stabilią demokratiją. Aišku, autoritarinėms destruktivioms grupuotėms šis principas negali būti tai-

komas. Prisiminus nacizmo ir bolševizmo raidos istoriją, toks teiginys darosi akivaizdus. Dalyvavimas partijose leistinas tik pilnai susiformavusioms inteligentiškoms asmenybėms. Ugdant jaunimą ir jaunimo organizacijų veikloje, Šalkauskio nuomone, visoks partinis kryptingumas yra žalingas ir šalintinas.

Pereinant nuo ugdymo ir auklėjimo prie ugdymosi, t. y. prie geriausių inteligento savybių savarankiško puoselėjimo, S. Šalkauskis iškėlė **Gyvosios dvasios** idėją (S. Šalkauskis, 1996), kuria siekė nurodyti kelią, kaip geriausias jaunatvės dvasinės savybės išlaikyti visą gyvenimą, t. y. nepriklausomai nuo amžiaus. Pagrindinės dvasinės Gyvosios dvasios ypatybės buvo apibrėžtos, kaip: „a. Idealo meilė. b. Dorinis jautrumas. c. Protinis gyvumas. d. Pasiryžimas nuolat tobulintis. e. Optimizmas. f. domėjimasis dvasinėmis vertybėmis. g. Išlaikymas jaunos širdies skautumo ir h. Įsigyvenimas į evangeliškąją religijos dvasią.“ Visa tai pasiekti neįmanoma „be kovos su gyvenimo inercija, kuri lygiai pasireiškia ir senovės šablone ir naujovės madoje“ (S. Šalkauskis, 1996, p. 358–366). Šia idėja lyg ir baigiamas pilnutinis visapusiškai išsiugdžiusio inteligento – veiklaus krikščionio, patrioto ir piliečio idealas. Aišku, kad tai yra tik siektinas tobulo inteligentijos ugdymo kelias ir tikslas, iki kurio mums dar labai toli. Bet tikslą pasiekia ar bent prie jo priartėja tik šiuo keliu einantis.

Lietuvos atgimimo inteligentai XIX a. ir XX a. pradžioje

Izoliacija nuo krikščioniško pasaulio ir pavėluotas krikštas, neturint nei savo rašto,

nei švietimo lietuvių kalba, nulėmė žymų Lietuvos kultūrinį atsilikimą. Šio atsilikimo priežastys buvo tai, kad kunigaikščio dvaras, bajorija ir visi kiti labiau apsišvietę visuomenės sluoksniai iki Lublino unijos buvo gerokai surusėję, o vėliau – sulenkėję. Prie polonizacijos labai prisidėjo ir ta aplinkybė, kad po Lietuvos krikšto daug dvasininkijos bažnyčioje vartojo lenkų kalbą, tuo versdami prie jos prisitaikyti ne tik aukštuomenę, bet ir valstietijos, ypač susijusios su dvarais, dalį. Laimei, kaimas liko ištikimas lietuvių kalbos ir tautos tradicijų saugotojas.

Panaikinus Rusijos imperijoje 1861 m. (Užnemunėje – 1807 m.) baudžiavą, daugelio lietuvių ūkininkų sūnūs, baigę gimnazijas ir dažniausiai Rusijos universitetus, sudarė antrąją J. Basanavičiaus, V. Kudirkos, J. Maironio ir kitų inteligentų kartą, atvedusią Lietuvą į tautinį ir valstybinį atgimimą. Pirmas negausus lietuvių šviesuolių būrelis, daugiausia kilusių iš ne visai sulenkėjusių smulkiųjų Žemaitijos bajorų, tokių kaip S. Daukantas, D. Poška ar S. Stanevičius, žavėjosi Lietuvos praeitimi, apdainuota A. Mickevičiaus, J. Kraševskio ir kt. kūryboje lenkų kalba. Jie rinko tautosaką ir davė pirmą, nors ir nedidelį, impulsą masiniam Lietuvos atgimimui, prasidėjusiam XIX a. pabaigoje. Tada susidarė gausus lietuvių inteligentų-patriotų sluoksnis, be kurio pasiaukojamo darbo ir pastangų vargu ar būtų pavykę 1918 m. atkurti, o vėliau – ir apginti Lietuvos nepriklausomybę. Tos epochos inteligentams būdingas buvo didžiulis entuziazmas ir nesuinteresuotas pasiaukojimas siekiant prikelti Lietuvą iš nebūties ir atsilikimo ir apginti jos nepriklausomybę.

Jau ir tada pasireiškė pirmieji inteligentų susiskaldymo požymiai, kurie vėliau tik

plėtėsi. Šalkauskis tuo metu (1915–1920 m.) studijavo Šveicarijos Friburge ir ten dalyvavo lietuvių atgimimo judėjime. 1918 m. balandžio mėn. Jis rašė J. Tumui-Vaižgantui: „Kol buvome turėję vieną visiems svetimą priešą, mūsų tarpe buvo visados tampresnė ar silpnesnė, bet dabar, kai atėjo laikas nuskinti pirmąsias mūsų kovos išdavas, mumyse prabilo įvairūs instinktai, kurie ne vieną iš mūsų ragina naujame gyvenime srėbti gėrybių pilna burna... Nėra abejonės – šis tas laimėta, bet kaip tik dėl šitos priežasties buvusių kovotojų eilės skyla į realistus ir idealistus. Pirmiesiems priklauso dabartis, antrieji pakels kovą už geresnę ateitį“ (Šalkauskis, 1993, p. 428). Ironiška, kad šie žodžiai visai, net su kaupu, pasitvirtina ir dabar, po 90-ties metų.

Inteligentija nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 m.

Lietuvoje, atgavus nepriklausomybę, pradėjo kurtis nauja inteligentų karta, kurią daugiausia sudarė ūkininkų vaikai, baigę mokslus Lietuvos ar Vakarų kraštų universitetuose. Pirmiau cituotas jų „skilimas į realistus ir idealistus“ ypač sustiprėjo įsigalėjus partiniam tautininkų režimui. Opozicija esantys inteligentai-katalikai, daugelis VDU Teologijos-Filosofijos fakulteto auklėtiniai, ateitininkų ir kiti, sudarė pajėgią nepartinę opoziciją tautininkų režimui. Ši inteligentų grupė turėjo svarią įtaką Lietuvos švietimui ir kultūrinei bei socialinei kūrybai. Tai daug ryškių kūrybinių asmenybių, tokių kaip J. Ambrazevičius, B. Brazdžionis, J. Grušas, Z. Ivinskis, A. Maceina ir daugelis kitų. Tos, vadinamosios, „1936 m. kartos“ būrelis parengė deklaraciją „Į organišką valstybės kūry-

bą“, atspausdintą J. Keliuočio „Naujojoje Romuvoje“ (J. Keliuotis, red., 1936). Šią deklaraciją reikėtų vertinti kaip lietuvių politinės-socialinės minties viršūnę. Kitas šios grupės laimėjimas buvo dienraščio „XX amžius“ išleidimas. Tokio žurnalistinio lygio visapusiško dienraščio nei anksčiau, nei vėliau mes nesame turėję. Šie faktai patvirtina Šalkauskio teiginį, kad „universitetas yra pagrindinis inteligentijos formavimo organas“ (S. Šalkauskis, 1995, p. 556), nes daugelis tuo metu pozityvia kūrybine veikla pasižymėjusių asmenybių buvo VDU auklėtiniai.

Tačiau tuo pat metu formavosi valdžiai konformistinė tautininkų-intelektualų grupė. Ji dažnai aukėjo ankstyvesnius tautinio atgimimo ir Lietuvos valstybės tobulinimo idealus galimybei „srėbti gėrybių pilna burna“. Taigi vėl pasireiškė Šalkauskio anksčiau minėtas skilimas į realistus ir idealistus.

Intelligentai okupacijų metais (1940–1987)

Kairiųjų inteligentų dalis, būdama opozicija tautininkų režimui, pirmosios sovietinės okupacijos pradžioje palaikė okupantus ir net su jais bendradarbiavo, nes tikėjosi, kad tai tik nepopuliaraus tautininkų režimo pakeitimas kitu – socialistiniu, neprarandant nepriklausomybės. Tačiau prasidėjus masinėms represijoms, Kremliaus diktatui, vežimams į Sibirą, dauguma jų šias iliuzijas prarado, nors ir buvo priversti prie naujo agresyvaus režimo prisitaikyti.

Patriotinių ar katalikiškų organizacijų aktyvesni veikėjai kaip ir daugelis valdžios atstovų jau pirmomis okupacijos savaitėmis buvo areštuoti ir išvežti į Rusijos

kalėjimus. Didelė jų dalis prasidėjus karui buvo sušaudyta. Likę aktyvesni inteligentai organizavo Vyriausią Lietuvos išlaisvinimo komitetą (VLIKA), kuris vėliau veikė JAV. Kita dalis pirmomis okupacijos dienomis pasitraukė į Vokietiją, kur organizavo Lietuvos aktyvistų frontą (LAF). Aktyviausi likę Lietuvoje vėliau pradėjo rengtis sukilimui, jei kiltų karas. Pastarųjų štabas, vadovaujamas mjr. Bulvičiaus, buvo su-sektas ir prieš pat karą likviduotas.

1941 m. birželio 22 d. prasidėjus karui, greit visoje Lietuvoje kilo sukilimas. Kaune paskelbta nepriklausomybė ir sudaryta J. Ambrazevičiaus vadovaujama laikinoji vyriausybė. Jos daugumą sudarė ta pati „1936 m. karta“. Kviečiama bendradarbiauti su vokiečių valdžia, laikinoji vyriausybė „in corpore“ atsisakė. Sukilėliai vokiečių kariuomenei užėmus Lietuvą buvo nuginkluoti, o laikinoji vyriausybė po šešių savaičių, jai atsisakius eiti generalinio komisaro tarėjų funkcijas, išvaikyta. Tačiau ji spėjo atgaivinti švietimą ir suorganizuoti administraciją didelėje Lietuvos dalyje.

Vokiečiams paskelbus mobilizaciją į SS pajėgas, Lietuvos jaunimas, vadovaujamas patriotinės inteligentijos, šią mobilizaciją visiškai ignoravo. Atsakydami į tai vokiečiai uždarė visas Lietuvos aukštąsias mokyklas, o vadovavusius inteligentus, kuriuos spėjo sugaudyti, uždarė Študhofo lageryje, kur nemaža jų dalis mirė. Tačiau Vilniaus ir Kauno universitetų darbas buvo tęsiamas pogrindžio sąlygomis, gelbstint jaunimą nuo mobilizacijos ir deportacijos darbams į Vokietiją.

Jau 1944 m. gale visą Lietuvą užėmus sovietų armijai, arti 100 tūkst. lietuvių,

daugiausia inteligentijos ir akademinio jaunimo, pasitraukė į Vakarus. Prasidėjo antroji sovietinė okupacija. Tuoju buvo paskelbta visuotinė vyrų mobilizacija į sovietinę armiją, kuriai Lietuvos jaunimas irgi nenorėjo paklusti, bet buvo prievarta gaudoma. Dalis jų pradėjo ginkluotis ir išėjo į miškus. Taip prasidėjo partizaninis karas, kuris tęsėsi net dešimtį metų. Intelligentai jame dalyvavo negausiai, o daugelis bandė vienaip ar kitaip prisitaikyti prie naujų sąlygų.

Vėl vyko inteligentijos skilimas – vieni, kurių buvo dauguma, bandė išlaikyti pozicijas švietime, pramonėje ir kultūros darbe. Kiti, kurių buvo mažuma, siekdami karjeros, atvirai kolaboravo su okupacine valdžia, net įeidami į fiktyvios „Tarybų Lietuvos“ valdžios organus. Dalis akademinio jaunimo ir net mokinių palaikė partizanus, teikdami jiems informaciją, vaistus ir kitką, būdami jų ryšininkai ir taip remdami partizaninį judėjimą. Už tai jie dažnai buvo suimami, bandomi verbuoti ir kitaip persekiojami.

Visur, ypač aukštosiose mokyklose, buvo jaučiamos KGB akys ir ausys, todėl studijuojantiems ir dėstytojams teko būti labai atsargiems. Bet ne visada tai gelbėjo, nemažai drąsesniųjų buvo iš švietimo įstaigų išmesta, suimta ar ištremta.

Vertindamas inteligentijos įnašą į partizaninį ginkluotą pasipriešinimą, partizanų generolas A. Ramanauskas-Vanagas rašė:

„Anksčiau aš manydavau, kad sunkiausiomis Tėvynei valandomis visos tautos ramstis bus inteligentija. Dabar įsitikinau, jog klydau. Tai įrodė nepaprastai sunki mūsų tautai antra bolševikinė okupacija. Šiandien sunkiausių okupacinę naštą velka kaimas, bet kartu jis rodo ir didžiausią priešinimąsi okupantui. Kaimas ne-

prarado vilties net šiomis tamsiausiomis vergijos dienomis. Laisvės viltį jis pats ir gaivina, ir palaiko. Kaimas jau nelaukia iš inteligentijos nei pavyzdžio, nei paguodos. Okupantas sugėbėjo tarsi geležine uždanga atskirti kaimą nuo inteligentijos. Nenoriu pasakyti, kad mūsų inteligentija jau sugedusi ir žuvusi Tėvynei. Ne, ji tik prieš savo norą yra bolševizmo sukautyta ir tapusi gyva mumija Lietuvos laisvinimo kovoje. Negana to – bolševizmo moraliai sužlugdyta, inteligentija pasidarė mechaniniu jo įrankiu. Inteligentai prieš savo valią pučia bolševikinę dūdon, nors tie garsai jiems ir labai šlykštūs.“ (Ramanauskas A. (Vanagas), 1992, p. 127–128).

Nedaugelis „inteligentų“ – išdavikai ir provokatoriai, tokie kaip J. Markulis, A. Zaskevičius, pražudė daug partizanų ir tikrų patriotų. Jie amžiams bus Lietuvos gėda.

Po 1953–1954 m. partizanų pasipriešinimą sutriuškinus, tik maždaug po dešimties metų pradėjo aktyviau reikštis kultūrinė rezistencija. Atsirado patriotinis kraštotyrisinis judėjimas (etnografinės ekspedicijos, Ramuvos, Žygeivių, Alko kraštotyrisinės organizacijos, folkloriniai ansambliai, masinės Rasos (Joninių) šventės Kernavėje ir kitur). Joje dalyvavo daugiausiai akademinis jaunimas ir jaunesnioji inteligentų karta. Šie judėjimai greitai plėtėsi apimdami vis didesnę dalyvių skaičių. Saugumas pradeda šiuos judėjimus persekioti. 1971 m. uždraudžiama Ramuva, trukdomos Rasos šventės, uždraudžiamos kompleksinės kraštotyrisinės ekspedicijos. 1973 m. sukurpiama „kraštotyrisininkų byla“. Kauniškiai (Š. Žukauskas, V. Povilionis ir kt.) suimami, daugelis kitų tardomi, jiems grasinama. Tačiau judėjimas tęsiasi. Ieškoma naujų formų. Kuriasi nauji folkloriniai ansambliai. Visa tai daug prisidėjo prie patriotinių nuotaikų palaiky-

mo: atsirado ir vis plačiau sklido pagrindinė spauda.

Visi šie patriotiniai judėjimai, kuriems lemiamą įtaką turėjo platūs Lietuvos inteligentų sluoksniai, vėliau patraukė ir platesnes tautiečių mases. Jie parengė dirvą Sąjūdžio inicijuotam tautiniam, o vėliau ir valstybiniam Lietuvos atgimimui.

Intelligentai ir intelektualai atkuriant nepriklausomybę Lietuvoje ir vėliau

Atgimimo bangą Lietuvoje parengė dar 1987 m. pradėję veikti įvairūs diskusijų klubai, kur buvo svarstoma Lietuvos padėtis kultūriniu, ekonominiu, ekologiniu, politiniu požiūriais ir galimybės ją pagerinti. Tai labai suaktyvino plačius Lietuvos inteligentų sluoksnius ir to pasekmė – 1988 m. birželio 3 d. buvo išrinkta Persitvarkymo Sąjūdžio iniciatyvinė grupė, sudaryta iš žymių kultūros ir mokslo veikėjų. Sąjūdžio tautos ir valstybės atgimimo idėjos greit apėmė visą Lietuvą. Oficialiai pradžioje Sąjūdžio tikslas buvo santvarkos pertvarkymas ir didesnės autonomijos Lietuvai siekis. Jau 1988 m. spalio 22–23 d. įvyko Steigiamasis Sąjūdžio suvažiavimas, atstovavęs maždaug 180 tūkst. Sąjūdžio narių visoje Lietuvoje. Vėliau Sąjūdžio tikslas buvo nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas. Tiek Sąjūdžio iniciatyvinėje grupėje, tiek ir visoje Sąjūdžio veikloje dominavo kūrybinių sričių inteligentai. Didžiulis Sąjūdžio entuziazmas persidavė ir didelei Lietuvos visuomenės daliai. Visus vienijo laisvės Lietuvai siekis, atvedęs prie nepriklausomybės paskelbimo 1990 m. kovo 11 d. Visuomenės entuziazmas tęsėsi iki sovietinės agresijos

1991 m. sausio–rugsjūčio mėn. ir kiek ilgiau. Vėliau į valdžią atėjo buvusių komunistų opozicija – tautinės nepriklausomos valstybės kūrėjams, kuriems vadovavo V. Landsbergis, – ji jau bandė ieškoti kompromisų su buvusiais okupantais.

Dabartinė inteligentijos situacija ir jos perspektyvos

Opozicijai 1992 m. laimėjus rinkimus, prasidėjo moralinio ir socialinio Lietuvos visuomenės smukimo reiškiniai, kurie, deja, tęsiasi iki šiol. Valstybės kūrimo ir tobulinimo tikslus nustelbė asmeninio pasipelnijimo siekiai. Susidarė stambiojo monopolinio verslo dominuojančios grupės, akivaizdžiai dariusios įtaką partijoms ir valdžios institucijoms. Prasidėjo ir tęsiasi „laukinio kapitalizmo“ epocha. Buvusieji intelektualai skilo į tris grupes – vieni atsiriboję nuo ankstyvesnio savo kūrybinio darbo ir įsitraukę į partinę-politinę veiklą, praturtėję, patyrė Lietuvos ar užsienio kapitalo įtaką, sudarydami naująjį valdininkijos ar valdžios elitą. Jo veiksmų pasekmė – kilo ir iki šiol kyla daugybė korupcijos, piknaudžiavimo tarnybine padėtimi ir finansinių skandalų, kurie nuolat žlugdo tikėjimą geresne Lietuvos ateitimi. Kiti – grįžo prie savo kūrybinio profesinio darbo Lietuvoje, nesikišdami į politinę veiklą, nors dažnai gana skurdžiai gyvendami ir nieko geresnio ateity nesitikėdami. Didelė dalis (apie 500 tūkst.!) apsvylusio aktyviausio akademinio jaunimo, jaunesnės bei vidurinės kartos inteligentų ir kitų visuomenės sluoksnių emigravo į užsienį, ieškodami geresnių gyvenimo ir profesinės veiklos sąlygų. Tai turint minty ir taip pat neigiamus gimstamumo rodiklius kyla tiesioginis

pavojus tautai ir valstybei, ar išliks. Tuo labiau kad primami pilietybės ir kiti įstatymai bei ES nuostatos šiuos pavojingus procesus net skatina. Tik nedidelė dalis intelektualų, prisiimdami atsakomybę už tautos ir valstybės ateitį, per visuomenines organizacijas bando šioms tendencijoms ir iš jų kylantiems pavojams priešintis. Gal tik pastaruosius, ir tai sąlyginai, galėtume, remdamiesi Šalkauskio pateiktais kriterijais, laikyti inteligentais.

Inteligentijos ugdymo metodai pagal Šalkauskį

Inteligentija pagal Šalkauskio sampratą (žr. skyrelį „Inteligentijos koncepcija“ šio rašinio pradžioje) sudaro inteligentai, suformavę konsoliduotą ir aktyvų visuomenės sluoksnį, įgyvendinantį Šalkauskio nurodytas funkcijas ir pareigas. Todėl inteligentijos ugdymas turėtų prasidėti nuo kiekvieno inteligento ugdymo dar mokyklos suole. Tą pradėti ir tęsti galima būtų vadovaujantis Šalkauskio pilnutinio ugdymo sistema, papildyta „Visuomeninio auklėjimo“ (S. Šalkauskis, 1992 ir 2002) principais. Dar aukštesnius reikalavimus inteligentijai keltų „Gyvosios dvasios“ (S. Šalkauskis, 1936) kriterijai.

Dabartinė švietimo sistema yra orientuota tik į mokymą, t. y. į žinių perdavimą ir tai dažniausiai tik primityviausia medžiagos išiminimo („iškalimo“) prasme. Ugdymas, nors kai kuriuose švietimo dokumentuose bei programose yra minimas, bet faktiškai dabartinėje švietimo sistemoje jo nėra. Jis ugdomas tik atskirų talentingų pedagogų asmeninio pavyzdžio ir iniciatyvos dėka, tai dabar, deja, sudaro tik retą išimtį. Pedagogų profesija nepelnytai dabar yra

nuvertinta ir negerbiama. Todėl daugelis net Pedagoginį universitetą baigusių absolventų neina į mokyklas mokytojauti, o renkasi verslą ar kitus pelningesnius ir prestižiškesnius darbus. Apie švietimą dažnai kalbama tik komerciniais terminais: mokytojas ar dėstytojas tėra tik „žinių perdavimo paslaugų teikėjas“, o mokinys ar studentas laikomas šių paslaugų „pirkėju“. Todėl Konstitucijoje deklaruotas nemokamas mokslas tampa tik formalia fikcija ir dar nuolat kalbama apie šios „paslaugos pirkimo“ visuotinumą ir kainos kėlimą. Lyg aukštesnė kaina padės pakelti mokyimo ir studijų kokybę. Prisimintinas fizikų teiginys, kad „mokinys ar studentas nėra puodas, į kurį reikia pripilti kuo daugiau žinių, o fakelas, kurį reikia uždegti“. Nei entuziazmas mokslui, nei sugebėjimas produktyviai savarankiškai protauti, nei talentas kurti naujas žinias nenuperkami už jokių pinigų. Tačiau visa tai galima sąmoningai ir pamažu ugdyti, o tinkamų tam gabių žmonių visada atsiras.

Kad ir pasiekęs didžiausių profesinių laimėjimų intelektualas, bet silpnavalis, neatsilaikantis prieš vartotojiškos visuomenės plačiai reklamuojamas pagundas, neturintis tvirtai pagrįstos socialiai veiksmingos pasaulėžiūros ir neveiklus visuomenėje, niekada netaps tikru inteligentu. Šalkauskio pedagoginiai idealai dabar yra labai toli nuo mūsų tikrovės ir, atrodytų, realiai neįgyvendinami. Tačiau kiekvieną idealą turbūt neįmanoma tikrovėje pilnai įgyvendinti. Tačiau jis nurodo veiksmų ir siekių kryptį prie jo artėjant ir ieškant tam

tinkamų priemonių. Tik tvirti žingsniai ta kryptimi formuojant naują jauną inteligentiją galėtų suteikti galimybę išeiti iš dabartinės krizės, chaoso ir užtikrinti Lietuvai šviesesnę ateitį.

Išvados

1. Intelligentu gali tapti veiklus intelektualas, pasiekęs pakankamai aukštą visapusiškos intelektinės, dorinės, visuomeninės kultūros lygį ir tas, kuris vadovaujasi pastovia tvirta pasaulėžiūra.
2. Intelligentija yra nuolat funkcionuojanti inteligentų bendruomenė, atitinkanti S. Šalkauskio „Intelligentijos koncepcijoje“ suformuluotus jai reikalavimus ir vykdanči pagrindines ten nurodytas savo funkcijas bei pareigas.
3. Intelligentų ir intelligentijos ugdymas turėtų remtis pagrindiniais Šalkauskio pedagogikos veikalais: „Intelligentijos koncepcija“, „Visuomeninis auklėjimas“, „Jaunuomenė ir Gyvoji dvasia“ ir kitais.
4. Lietuvos inteligentai-idealistas tautos ir valstybės atgimimui, valstybingumo ir tautos tapatumo išlaikymui, kaip ir jos kultūros kūrimui ir palaikymui, visais laikais turėjo lemiamos įtakos.
5. Lietuvos šviesuomenė visada skaldėsi į „realistus ir idealistus“. Šiuo metu realistų-pragmatikų didelė persvara valdžioje ir tarp valdininkų kelia realų pavojų, ar tauta ir valstybė gyvuos.
6. Tik naujos jaunos intelligentijos susikūrimas autentiškų vertybių pagrindu ir jos dominuojanti įtaka galėtų įtvirtinti tautinę ir valstybinę tapatybę.

LITERATŪRA

Donskis. L. Tarp Karlailo ir Klaipėdos. Visuomenės ir kultūros kritikos etiudai. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 1997.

Inteligencija. Prieiga per internetą: <http://lt.wiktionary.org/wiki/inteligencija>

Intelektas. Prieiga per internetą: <http://www.google.lt/intelektas>

Keliuotis J., red. Autorių kolektyvas. „Į organišką valstybės kūrybą“, Naujoji Romuva, 1936 m. vasario 23 d., nr. 8, p. 169–174.

Kinderys A., ats. red. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Alma littera, 2001.

Liekis A. Lietuviai inteligentai lemiamaisiai tautai ir Lietuvai laikotarpiams. Mokslo Lietuva. Prieiga per internetą: http://www.ebiblioteka.net/resursai/Leidiniai/Mokslotyros/institutas/Liekis/51/51kn_127_140.pdf

Merian-Webster Online Dictionary. Prieiga per internetą: <http://www.m-w.com/>

Ramanauskas A. (Vanagas). Daugel krito sūnų... Vilnius: Mintis. 1992.

Surdokaitė D. Inteligentas ar intelektualas? Prieiga per internetą: <http://www.sociumas.lt/Lit/autoriai/Surdokaite.asp>. 2000.

Šalkauskis S. Inteligentijos koncepcija. Raštai IV. Vilnius: Mintis, 1993, p. 544–556.

Šalkauskis S. IV-tas laiškas J. Tumui. Raštai III, Vilnius: Mintis, 1993.

Šalkauskis S. Ideologiniai dabarties krizių pagrindai ir katalikiškoji pasaulėžiūra. Raštai V. Vilnius: Mintis, 1996, p. 274–318.

Šalkauskis S. Pilnutinio ugdymo gairės. Raštai VI. Vilnius: Mintis, 1998, p. 35–58.

Šalkauskis S. Pilnutinio ugdymo sistema // Rinktiniai raštai. Pedagoginės studijos, I knyga. Vilnius: Leidybos centras, 1992, p. 24–26.

Šalkauskis S. Įvedamieji aiškinimai apie pilnutinį ugdymą, Raštai VII. Vilnius: Mintis, 2002, p. 619–636.

Šalkauskis S. Jaunuomenė ir gyvoji dvasia. Raštai V. Vilnius: Mintis, 1996, p. 354–371.

Šalkauskis S. Visuomeninis auklėjimas. Rinktiniai Raštai. Pedagoginės studijos, II knyga. Vilnius: Leidybos centras, 1992, p. 113–316.

Šalkauskis S. Raštai VII. Vilnius: Mintis, 2002, p. 323–613.

THE INTELLIGENTSIA: ITS CONCEPT, DEVELOPMENT AND EDUCATION IN CONCEPTION OF STASYS ŠALKKAUSKIS

Julius Šalkauskas

S u m m a r y

The concepts of intellectuals and intelligentsia were defined and analysed in terms of educational ideas of Stasys Šalkauskis. Such analysis is actual because named concepts often are confused. In contemporary literature „inteligentas“ and „intelektualas“ are considered as identical concepts.

After definitions and analysis by S. Šalkauskis of those concepts were proved that they are essentially different accordingly to the difference between concepts of an intelligent person and an intellectual person. Although in English both concepts are named with the same word „intellectual“.

The community of intellectuals which satisfy the criterions of intelligentsia defined by S. Šalkauskis compose intelligentsia which have a dominant and

positive role in cultural and social processes in society, nation and state.

The role of intelligentsia in Lithuania in different periods of lithuanian history were viewed. It is shown that intelligents and intellectuals are not in consolidation but rather are divided in different groups which are of different world outlook and often are in state of mutual noncommunication and involved in severe conflicts.

The result of such a situation is social, cultural and political chaos which create danger for identity of Lithuanian nation its culture and independence of the Lithuanian state. The progress in this unhappy situation is possible only if the new young positive and active intelligentsia in accordance with the concept of Šalkauskis can be created.

*Įteikta: 2007 12 26
Priimta: 2008 02 03*